

ETNOLOŠKI ZAPISI IZ BARANJE

ZDENKA LECHNER
41000 Zagreb
Lenucijeva 51

UDK 39(091):398
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Prilježeno 03. 02. 1992.

Kao što su suvremeni književnici Matko Peić i Mirko Hunjadi u svojim putpisima¹ zadivljeni Baranjom, napose njezinom prirodom u kojoj se ističe Kopački rit s ptičjim i životinjskim svijetom i baranjska Planina (Banska Kosa) okićena vinogradima, tako sam ja kao etnograf zanesena tradicijskom baštinom u starosjedilačkim hrvatskim selima koja su se odlikovala obiljem i ljepotom pojedinih kulturnih dobara s izrazito baranjskim značajkama, posebno vrhunskom kvalitetom brojnih platnenih i vunениh suvrstica u narodnoj nošnji.² A ona je bila još polovinom 20. stoljeća u životnoj upotrebi, slikovita i sačuvana. Specifična na prvi pogled: a) ornamentalnim sastavom s likom patke, pijetla, pilića, ptica i drugog; b) vezovima skladanim u crvenoj, crnoj i plavoj boji na ženskoj i muškoj nošnji; c) vunениm ruhom; d) oglavljem udatih žena, zapravo kapicama oblikovanim četvrtasto pomoću čvrstih podložaka koji fiksiraju kutove.

Baranjske Hrvaticе - Šokice dolazile su u to vrijeme u Osijek u svojoj narodnoj nošnji, često u crveno-šarenim vunениm suknjama (Podravke) ili u lanenoj rubini s dvije *ponjavke*, prednjom i stražnjom pregačom (Podunavke). One su oživljavale i obilježavale Osijek i osječku tržnicu Gornjeg grada kao što su nekada, tridesetih godina našeg stoljeća, *kumice* u šestinskoj nošnji davale pečat Zagrebu i Jelačićevom trgu. I jedne i druge prodavale su domaće rukotvorine, međutim, u različitim okolnostima.

Naime, Baranjske su poslije drugog svjetskog rata živjele pod pritiskom vladajućeg javnog mnijenja da su zaostale zato što oblače narodnu nošnju, a tražilo se da svi budu "napredni" u smislu kako ga je određivala vladajuća partija. Nije se čekao prirodni proces odlaganja napornih poslova i vještina potrebnih za održavanje tradicionalnog odijevanja.

One su ponekad u Osijeku doživljavale pravo izrugivanje-na ulici su im znali dovikivati da su rogate. A to zato što su na glavi imale spomenute kapice s prepoznatljivim uglovima *konđe*, podloška pa i onda kad su bile prekrivene još kakvim domaćim ili kupovnim rupcem (vidi sl. 1). Takva kapica kompletirala je nošnju podravskog tipa. Podunavke nisu imale problema zbog ogavlja jer su se tada već povezivale *maramkom*, napustivši svoju kapicu, kapicu zaobljenog i valjkastog oblika.

1. Matko Peić, Ljubav na putu, *Globus*, Zagreb, 1984, 259 - 265.

Mirko Hunjadi, Baranja - Putopis, *Revija*, Osijek, 1989.

2. Zdenka Lechner:

a) Rubine baranjskih Hrvatica, *Osječki zbornik*, XI, Osijek, 1967.

b) Ponjavke za zastiranje, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 40, Zagreb, 1962.

c) Baranjske vunene pregačice, obojci i suknje, *Osječki zbornik*, XVI, Osijek, 1977.

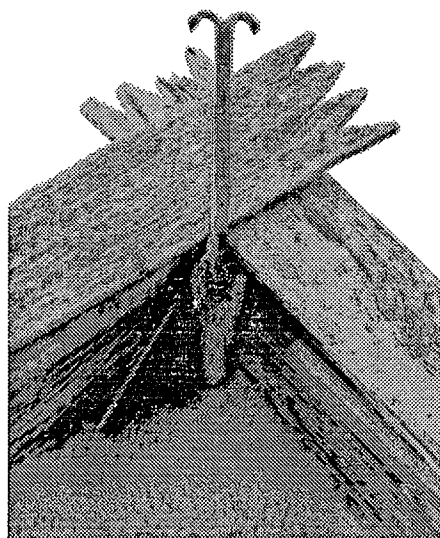
Bilo im je teško, mnogu sam im suzu otrla kao osječka muzealka.³ Mlađe su shvatile da se brzo moraju "okrenuti" ili "presvući" i u odjeći postati slične građankama. Mислеći na to govorile su mi starice imenujući osobu: "Onda više nije Šokica." Ispočetka sve ih je bilo stid, ali je s vremenom stid nestao i tako su ostale samo starije žene vjerne tradicionalnom odijevanju, a i među njima su neke napustile svoje kapice. Odlaganje kapica podržavale su i sekte adventista i jehovinih svjedoka, koje su se proširile u nekim selima.

Baranjke su i dalje uporno dolazile u Osijek jer im je trebao novac za preodijevanje. Prodavale su svoju nošnju i nakit svima koji su za to imali neki interes, a najbolji su kupci bile Bosanke. Kako je robe bilo u preobilju, tržište je trebalo proširiti. Gotovo se u svakom selu osposobila po koja žena ili muškarac za preprodavanje, sjećam se Kate iz Luča, Marka iz Branjinog Vrha, Kate iz Duboševice. Oni su proputovali cijelom bivšom Jugoslavijom nudeći baranjski etno-materijal - ne samo tekstil: muzejima, folklornim skupinama, trgovinama rukotvorina i pretršcima drugih nacionalnosti. Posljedice te trgovine biti će problem za one istraživače tradicijske kulture koji ne budu dobili ispravne podatke o podrijetlu, nego budu suočeni samo s tim materijalom u sredini kojoj ne pripada, a pojedinci ili nosioci budu tvrdili da je njihov. Takav slučaj bilježim s jednom folklornom skupinom na Omladinskom festivalu u Vukovaru, koja je nastupila u šumadinskim suknjama kompletiranim s baranjskim rubinama, tj. s oplečkom u funkciji bluze - za koju su članice te grupe tvrdile da je njihov rad. Međutim u rukovodstvu su mi potvrdili da su nabavljene otkupom iz Baranje.

Sl. 1 Baranjke iz Luča u Osijeku. Foto: A. Puiš, 1953. godine.

Sl. 2 Rubna daske probojja knođe izvezane "na praso", Druž. Foto: Damir Klasiček, 1973.

3. Zdenka Lechner djelovala je u Osijeku od 1951. do 1965. godine kao kustos Muzeja Slavonije, u kojem je osnovala Etnografski odio. 1965. nastavila je rad u Etnografskom muzeju u Zagrebu, do 1977. Tada je u zvanju muzejskog savjetnika stupila u mirovinu.

Kako se pročulo da su sela u Baranji prepuna etnografskog blaga, privukla su razne kupce da i sami dođu u Draž, Gajić, Topolje, Duboševicu, Torjance, Baranjsko Petrovo Selo, Luč, Šumarinu i Branjin Vrh. Tamo sam ih susretala. Jedna prodavačica iz Vojvodine otkupljivala je petrolejske svjetiljke i zidne tanjure oslikane biljnim i životinjskim motivima. U Topolju sam jednom zatekla Francuza koji je kupovao samo vunena tkanja, od *pregačice* do *čilimara*, velikih pokrivača za krevet sastavljenih od tri pole. I dobio je što je zaželio usprkos mojem negodovanju jer je izabrao najbolje primjerke. Takav otkup vršila je i trgovina rukotvorina u Osijeku. Pokušaj da se onemoguće sva ta pustošenja nije imao uspjeha. Uslijedio je bolni i snažni vapaj da se spasi i sačuva barem po jedan primjerak u Muzeju Slavonije. U pomoć je financijski priskočila "Mursa", društvo prijatelja muzeja i tako je nabavljen niz suvrstica jednog i drugog tipa odijevanja, koje su stupnjevane po redu: *za žalbu, za prežaljivanje, za opravu* (svečano). Muzejskom izložbom 1961. godine pod nazivom: "Vuneni odjevni predmeti baranjskih Šokica" prikazani su ti predmeti i u katalogu navedeni pod svojim nazivom, od broja 1 do broja 42. Za ilustraciju evo nekih imena: *mrka suknja, mrki malo crveniji obojak; čista crvena pregačica, suknja ubiranka; obojak po četiri i pet; na križeve; suknja na jabučke, obojak na crvenom, na piliće; suknja na prste; ponjavka što soldačice nosu; ponjavka po jedno oko; po dva oka; na tri nitice; u dvi daske; pregačice na kocke.*

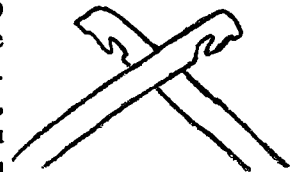
Prošlo je 40 godina od mojeg prvog susreta s Baranjcima i Baranjom pa se i sjećanja na ljude i sela odnose uglavnom na to vrijeme, odnosno na razdoblje od 1951. do 1965. godine, kada sam intenzivno istraživala podatke potrebne za stručnu obradu građe. Daljnih dvadeset godina samo sam povremeno navraćala. Nezabilježeni su ostali dojmovi, koje sada pokušavam izreći.

1. Seoske kuće okrenute uskim pročeljem na ulicu, a pokrivene trskom, izgledale su mi kao iz priče. I još ljepše, jer su na zabatnom vrhu imale ukras. Najčešći je bio tulipan iskovan od željeza, a proizvod domaćih kovača. Znam da je jedan kovač živio i radio u Topolju.

Manji broj kuća nije imao tulipan, nego je završetak rubnih dasaka bio izrezan na prste. Te su dvije daske na vrhu pročelja ukrštene i na sredini križanja spojene željeznom klanfom, koja je također djelovala ukrasno (vidi sl. 2).

Najrjeđe se nailazilo na ukras zvan *konji*. Ja sam ih vidjela neoštećene samo na batinskim podrumima. Ti *podrumi* s fasadnim izgledom kuće⁴ nanizali su se s lijeve i desne strane ulaznog puta koji se spuštao u Batinu.⁵

Ukras "konji" na vrhu pročelja kuće ili podruma dobio se tako da su rubne daske na zabatu nakon ukrštavanja toliko produžene da im se kraj mogao izrezati u obliku konjske glave (v. crtež). Kako u Branjinom Vrh u više nije bilo kuća pokrivenih trskom, barem na glavnoj ulici, nije bilo tog ukrasa. Ali ipak na štaglju Marte Mesar, koji je izgrađen crvenom ciglom, nad stajom su

4. Podrum je imao dvije ili tri prostorije. Na prednji dio, gdje je bila preša i ostali pribor, nastavlja se "gator" - prostor izduben u praporu, a u njemu burad s vinom. Pročelje podruma podsjećalo je na kuću koja je uzim čelom okrenuta na ulicu.

5. Prema terenskim podacima u prošlosti su Batina i Podolje imali pretežno hrvatsko stanovništvo. Isti podatak: Branimir Bratanić, Baranja, *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 1941, 219.

bile dvije konjske glave reljefno izvedene. Ona je mislila da je to samo lijepa dekoracija. Ni ona ni ja nismo ih povezali s ukrašenim konjima na vrhu zabata, tim više što ove glave i nisu bile tako postavljene. O nekom drugom značenju konja kao simbola tada nisam razmišljala. Mnogo kasnije saznala sam iz literature⁶ da konji na pročelju štite kuću, obitelj i sve što im pripada, štite ih od zla, opasnosti i nesreće. Takav simbol poznat je i raširen, kako se navodi, od Sicilije do Švedske i od Španjolske do Urala. Dakle, pripada evropskim kulturnim dobrima pa je prirodno da se našao i u našoj sredini. U Baranji je primijenjen i na drugim predmetima, npr. u naslonima niskih stolica⁷ i kao motiv na vunanim pregačama i suknjama.⁸ U prikazu te odjeće upozorila sam na značajan lik zvan *konji*, koji se javlja kao: *pol konji*; *dvoji konji*; *četvori konji*. Mislila sam tada da se u njima krije svastika ili četvorkuka zbog krakova u liku, a nisam ga dovodila u vezu s istočnoslavenskim motivom konja jer se tamo motiv konja donosi u cijelosti lika kao i ostali motivi ptica, koje se na taj način potvrđuju i na baranjskim predmetima. Ipak sam konačno tumačenje tog motiva ostavila budućim istraživanjima. Danas mi je motiv "konji" prihvatljiv u značenju kako je imenovan. Prepoznajem ili naslućujem stilizirane likove konjskih glava s ukrštenih simbola na pročeljima.

A čini se da ni svakoj tkalji - tih godina - više nije bilo jasno kako treba izvesti "konje", jer je motiv zadržala iz tradicijskih razloga.

Isti simbol i isti motiv na ruhu i na kući sigurno je u istoj službi zašтите, a to je značenje u Baranji zaboravljeno.

2. Vinogradarstvo je tako značajno za Baranju da se ne može zamisliti bolje gospodarstvo bez vinograda. Kao ni vinograd bez podruma. U Dražu ih je bilo skromnijih, ali i na razini batinskih s predvorjem dapače i s boljim ugođajem. Takav je *podrum* nastavnice Jelke Mihaljev, suradnice svih zagrebačkih kulturnih institucija koje se bave narodnim životom u Hrvatskoj. Njezinom pomoći doživjeli smo berbu grožđa onako kako je izgledala kada su beračice bile u narodnoj nošnji. Berbu je snimio dr. Damir Klasiček, koji je zaslužan da je Baranja zastupana s osamnaest ilustracija u osam zidnih kalendara s temama iz tradicijskog seljačkog života u izdanju Turističkog društva Vinkovci - Turist Komerc Zagreb.⁹ Među tim ilustracijama nalaze se i jednostavni draški *podrumi* pokriveni već trošnom trskom.¹⁰ Poredani jedan do drugog svjedoci su o starinskim zdanjima na zemlji i u zemlji¹¹, ali i o poimanju blagovanja jela i pila kad se dođe do njih. Domaćin Matija Balić i njegova žena Jela održavali su taj običaj, a prigodom fotografiranja podruma pretvorili u pravo čašćenje pri kojemu nije izostalo kuhanje u kotliću.

I kako mi se usjekao u pamćenje taj kotlić nad vatrom, jer je vezan uz gostoprimitstvo, podrum i prirodu baranjske Planine, tako ne mogu zaboraviti kuhanje na polju u zemljanoj

6. Giebelzeichen, *Schutz für Haus und Familie*, Österreichischer Agrarverlag Wien, 1963.

7. Danica Pinterović, Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji, *Osječki zbornik*, IV, Osijek, 1954, 83.

8. O.c. pod br. 2. c/str. 220, sl. 13 str. 228.

9. Ti su kalendari donosili po jednu tematsku cjelinu s područja sjeveroistočne Hrvatske; urednik: G. Mataković; foto: D. Klasiček; uvodni tekst i legende: Z. Lechner.

10. a) Vinogradski podrumi - *Kalendar za 1979: Stare seljačke zgrade*

b) Zemunica - Batina - *Kalendar za 1979.*

11. U zemlji, tj. u prapomnim stijenama baranjske Planine izdubeni, iskopani su: a) već spomenuti gatori; b) stanovi za ljude, zemunice u Staklenoj ulici u Batini, još uvijek nastanjeni; c) skloništa za perad i druge domaće životinje.

posudi postavljenoj na tronošću u Budžaku kraj Gajića, kao ni Baranjku koja se brinula oko te male vatre. Vladala je velika tišina, žena nije bila razgovorljiva, bila je povučena u sebe, mislila je vjerojatno na svoj posao. Sve mi je djelovalo čudesno, iskonski, zemlja i čovjek u ispomaganju i prijateljstvu.

I opet se moram vratiti vinogradima, onima u kojima sam vidjela kolibice od trske. Izgledale su kao šator ili dvostrešni krović koji se spustio na zemlju. Zvali su ih *kolebe*, *kolebice*, a tako se zove i jedan motiv na pregačici iz Luča.¹² Motivi okruženja odslikavaju se na baranjskoj odjeći. Ruho, kuća i gospodarstvo u zajedništvu!

3. Baranja je dala svoj izraz oslikanom namještaju. On se sastojao u intenzitetu boja podloge i ornamenta. Ta podloga nije bila samo plava, kako se to obično navodi, nego i žuta. Na tako oličenoj površini uljenom bojom razvijao se raznobojni uzorak također jarkih boja, ponajviše cvjetnog i biljnog sadržaja. A kako su uvažavali oba elementa, pokazali su kazivači svojim izričajem: *plava - šarena klupa*¹³, *žuta, šarena postelja*... Naime, baranjski su Šokci imali obojen gotovo cijeli sobni inventar: krevete, kolijevku, klupu s naslonom, policu, škrinje, a poneki i ormar (tip ormara za suđe).

Imali su i majstora u Branjinom Vrhu, koji ih je opskrbljivao takvim pokućstvom. Stariji su bili mišljenja da su šarene škrinje kupovane u Mađarskoj. Ali Mađari u našoj Baranji nisu imali oličenog namještaja.¹⁴

Moram priznati da me taj šareni namještaj u muzejskom depou nije oduševljavao, dapače izazivao je neku odbojnost. Ali kada je nestao iz šokačkih soba u selima, nedostajao mi je. Tamo su bile ublažene žarke boje šara predmetima tekstila ili komadima pokućstva drugih boja. Uz *postelju* plavu ili žutu stajao je *stol*, smeđa hrastova stoličica ili klupčica da posluži za penjanje na krevet, koji je bio visokih nogu. *Stolica*, naziv za stol, bila je također smeđe boje. Osim toga u sobi je uvijek bilo i *pletelih stolova*, stolica kojima su sjedala ispletena od rogoza. Pleli su ih vještiji seljaci za domaću upotrebu, a drveni okvir kupovali su na sajmu. U Luču su takve stolice zvali *šaragljašima*.¹⁵ Spominjali su mi dobre pletače u Baranjskom Petrovom Selu i Torjancima, a zasigurno nije bio manje vješt Matija Damjanov iz Duboševice. Matija je bio i dobar suranik, organizator i glava prijateljske obitelji.

Baranjski su imali rogoza u dovoljnim količinama i na pretek. Zato su od rogoza pleli i užad za žito, za povezivanje snopova u žetvi.¹⁶ U Duboševici su nekad svi bili vični tom poslu - prema riječima Mije Benića, koji također ima velikih zasluga za svoje selo.

Od rogoza su u prošlosti pravljene *torbe* i *torbice* za nošenje grožđa. Veličina im je ovisila o broju poslaganih stabljika rogoza. Dvije takve torbice sačuvala su se u Dražu i 1964. godine darovane su osječkom muzeju.¹⁷

12. O.c. pod br. 2. c / str. 216, sl. 1 str. 224

13. Zdenka Lechner, *Narodna nošnja i namještaj slavonskih i baranjskih sela*, Muzej Slavonije, Osijek, 1966, br. 35 (katalog izložbe).

14. Pinterović, o.c. str. 82.

15. Katalog, o.c., br. 38 - 39.

16. *Kalendar* za 1978. - Seljački poslovi u prošlosti.

17. Akciju sakupljanja etnografskih predmeta među đacima i nastavnicima organizirala je upraviteljica Osnovne škole u Dražu Jelka Mihaljev i predala osječkom muzeju 73 predmeta kao dar škole. Knjiga ulaza Muzeja Slavonije br. 5165.

4. Tradicijska podjela na ženske i muške poslove bila je uglavnom još na snazi. U okviru kućnih radinosti najvažnije su mjesto zauzimale tkalje.¹⁸

Žene su se brinule i oko priprema za taj rad (vidi sl. 3).

Lan je već nestao s njihovih polja, ali *kudjelja*, konoplja se tada još sijala i kod kuće prerađivala. Ana, Eva i Janja Taradan u Baranjskom Petrovom Selu omogućile su mi dokumentaciju te obrade.¹⁹ Žene su se bavile i nakitom, nizale su i sastavljale ogrlice od kupovnih staklenih zrnaca raznih boja, veličina i oblika. Najjače je bilo *pleteno zrnje*²⁰, u kojem su prevladavala zrnca srebrnaste boje, a izgledalo je kao šarena široka čipka položena kao ovratnik. Same su nizale i srebrne "forintaše" i "petokrunaše" i prišivale ih uz baršun ukrašen jaspricama, to im je bio najvredniji nakit zvan *novci*. Tek u Torjancima mogli su se naći svi ti predmeti, jer su bili rasprodani. Ni moja suradnica Marta Živković više ih nije imala.

Muški je posao bio pletenje ženskih vunениh čarapa, čak i s kompliciranim uzorcima. A sudjelovali su i u *trukovanom*, otiskivanju cvjetnih uzoraka pomoću limenih kalupa.²¹

Ovom izboru manje poznatih kućnih radinosti dodajem djelovanje jednog obrtnika–kujundžije u Branjinom Vrh. Ja ga nisam zatekla, znam za njega samo iz kazivanja. Kod njega su Baranjke nabavljale srebrne *obočiće*, naušnice. A imale su cijelu seriju obočića i među njima neke u filigranskoj izradi. Je li taj *kujundžija* izrađivao sve: *obočiće s krilci*; *lopatice*, *tri zvonca*; *male kandile*; *velike kandile*; *penavci* ... ili samo pojedine vrste, treba ispitati.

Sl. 3 Prelja, Draž. Foto: Damir Klasiček, 1973.

Sl. 4 Groblje, Draž. Foto: Damir Klasiček, 1973.

18. Zdenka Lechner, Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske, *Etnološka tribina: Žena u seoskoj kulturi Panonije*, Zagreb, 1982, 11 - 119.

19. Zdenka Lechner, Obrada kudjelje u baranjskim selima, *Osječki zbornik*, IV, Osijek, 1954, 91 - 104, tri table fotografije (Baranjsko Petrovo Selo).

b) Prelja, Draž - *Kalendar* za 1978.

20. a) Pleteno zrnje, Torjanci; b) Novci, Torjanci - *Kalendar* za 1981. godinu.: Narodni nakit.

21. Kalupe za "trukovano" imala je kuća File Mesar u Branjinom Vrh; darovani su osječkom muzeju.

Bilježim i obrtnika - ćurčiju u Luču. On je bio aktivan još 50-ih godina, a svoju je proizvodnju usmjerio na izradu bijelih *kožušaka* s većom ili manjom šarom u kojoj je dominirao lik tulipana. Na te kožuške nailazila sam u Šumarini, Branjinom Vrhu, a dakako i u Luču.

5. Najstarija narodna glazbala: *gajde* i *diplice* proslavile su Gajić i Topolje. Nije bilo važnije priredbe folklornog karaktera bez nastupa gajdaša iz Gajića Marka Drventića²², koji je zasviro i na diplice. Diplice od trske bile su tada dječje sviralo u Dražu i Gajiću, valjda i u drugim selima, ali spominjem one iz Topolja koje je mladi Jakša Kovačev presvukao s dvije kože pijavice, jer su tako i u prošlosti radili. Topolje je imalo gajdaša prije 50-ih godina²³, a sada više ni u jednom selu mladi nisu naučili i ne žele svirati gajde.

Za tom starinskom i domaćom svirkom i prijašnjim načinom društvenog života žalila je starica iz Šumarine, susjeda moje suradnice Eve Skeledžije, bez ustručavanja i bojazni kako će biti ocijenjena. Rado se sjećala obiteljskog kruga i drugih prigoda u kojima su se okupljali, razgovarali i pjevali. Ona je mislila da je radio (televizora još nisu imali!) dokinuo prisnost i zajedništvo koje se prije osjećalo. Mladi su mislili drugačije, ali obično nisu protuslovlili jer je još uvijek vladao duh uvažavanja starijih i pristojnog ponašanja prema njima.

6. Istine radi moram reći da je bilo i poroka. O njima sami Baranjci nisu govorili. I nakon direktnih upita bili su veoma suzdržani. A bilo je alkoholičara i muškog i ženskog roda.²⁴ Neka su gospodarstva propadala iz tih razloga, a druga zato što nije bilo podmlatka. Rađanje samo jednog djeteta dovelo je i do izumiranja obitelji. Vjerojatno je zato Stipa Andrić iz Topolja govorio da je žalosna vrba simbol Baranje.

I još nešto. Uopćeno govoreći: u bojažljivom ponašanju baranjskih Hrvata vidjelo se da su previše dugo bili potlačeni. Nisu se osjećali ravnopravni vladajućima, a bilo je uputno da se izjašnjavaju kao Šokci.

7. Nema sela u kojem nisam doživjela nešto nezaboravna! U Luču su to bile *ponjavke* ili *obojci za zagrtat od kiše*, koje su žene nosile presložene preko ruke kad su išle u crkvu. Te su ponjavke imale dvostruku namjenu: a) da se u crkvi može na nju kleknuti, stavljala se *pod nogu, pod koleno*; b) da bude zaštita od nevremena kad se prebaci preko glave niz ramena i leđa. Te su vunene prostirke sastavljene od dvije pole pa im širina varira od 76 do 94 cm, a duljina od 116 do 195 cm.

Jedne kišne nedjelje čekala sam da se žene vrate kući iz crkve i krenula pred njih. Kako se spustio pljusak, sve su se izlazeći iz crkve zagrnule ponjavkama. Izgledale su predivno u crvenilu svog zapravo šarenog vunenog ruha i njemu odgovarajućih ponjavki. Nisu rogoborile protiv kiše, primale su je kao blagoslov zemlji, a i one su svojim ukućanima prenosile blagoslov kojeg su primile na svetoj misi. A ja sam mislila samo na ponjavke. Gledala sam taj prizor i najednom mi se učinilo da sam sudionik neke bajke; a istinu to je bila sadašnjost koja je ulazila u prošlost.

22. a) Gajdaš Marko Drventić, Gajić - *Kalendar* za 1982. : Narodna glazbala.

b) Kata Drventić bila je aktivna kao pjevačica i vezilja.

23. Gajdaša se sjećala Mara Bubalović iz Topolja. Mari sam posebno zahvalna za pomoć pri posudbi vunениh pokrivača u tom selu za izložbu o vunениm ponjavama u Slavoniji i Baranji, koju sam priredila u čast prvog kongresa EDJ održanog u Osijeku 1958.

24. Zbog grubosti muža alkoholičara jedna je žena (jedna moja draga suradnica) pobjegla preko granice s dvoje djece i starom majkom.

8. Smrt je zaokupljala naše baranjske Hrvate više nego njihove susjede. Za svaku životnu dob posebno je bilo zamotano ruho za smrt. Razumije se da je bio pripremljen i *pokrov* za lijes i *otarci*, ručnici: za križ i za velečasnog, kako su rekli. Znano je da se u selima sjeveroistočne Hrvatske stavlja ručnik na križ koji predvodi sprovod i daje svećeniku koji ga vodi. Ali tko bi pomislio da je jedan otarak određen za kićenje grobnog križa. Nisu spominjali, jer su to podrazumijevali. Na križu nad grobom otarak se ispruži po horizontalnom kraku i poveže ili prikuje. I kao što je sve moralo biti usklađeno, usklađene su bile i *glave otarka*, ukrasna čela ili krajevi ručnika, koje su pokazivale u kojoj je dobi pokojnik umro.

Jedan posjet groblju u Dražu otkrio je taj običaj, koji je 1973. bio još na snazi (vidi sl. 4). Žena u sabranoj molitvi nije se ni osvrnula - kao da ništa nije čula ni primijetila da je netko u blizini - tako je duboko i visoko uzdigla svoje misli Nebu i pokojnima. Križ okićen otarkom nalazio se na grobu pokraj nje.

9. Ustrajni branitelj Baranje čika Jerko Zlatarić živi u Gajiću. Dobar govornik i hrvatski političar ostao je vjeran svojim seljačkim poslovima i načinu života. I još uvijek, iako u visokoj starosti, sije optimizam za budućnost svojih sunarodnjaka. Oslovljavam ga onako, kako je uobičajeno u selu reći starijem čovjeku: čika, čika Jerko. Da nije bilo njega, ne bih dospjela u Budžak.

Zauzetost za Baranju iskazuje na svoj pjesnički način prijatelj Stjepan Brdarić u Baranjskom Petrovom Selu. Spomenut ću samo pjesme koje je objavljivao u "Danici", hrvatskom katoličkom časopisu i zapise o životu baranjskih Hrvata u prigodnoj reviji "Đakovački vezovi". Njegov je rukopis ispisan, nitko ne može prepoznati da se u njemu krije seljačka ruka, i bez staračkih je znakova premda je stupio u 84. godinu života.²⁵

Mojem sjećanju nema kraja, a prekidad s bilježanjem. Toliki bi još zaslužili da ih makar spomenem. Većina njihovih imena zapisana su u mojim stručnim radovima, ali ne piše da su me se seljačke žene Mara Prakatur (Luč), Janja Andrić (Topolje) i Jela Ivanović (Baranjsko Petrovo Selo) doimale kao matrone, dostojanstvene žene koje su se tako držale i ophodile; da sam u svakom selu imala tu i tu kuću, koja me je prihvaćala kao svoju rođenu... i još mnogo toga.

Sva su ta prijateljstva počela kao suradnja, a onda su poprimila i višu dimenziju, zajedništvo u osjećanju i poštivanju istih životnih i narodnih vrednota.

Izbor iz literature:

Bratanić, Branimir:

• Baranja, *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 1941, 218-219.

Hunjadi, Mirko:

• Baranja - Putopis, *Revija*, Osijek, 1989.

• Obrada kudjelje u baranjskim selima, *Osječki zbornik*, IV, Osijek, 1954, 91-104.

25. Sklopljena prijateljstva održala sam do danas, pa makar samo i kroz blagdanska čestitanja. U ovo vrijeme - 1991. godine - naša Baranja i Baranjski neizmjenno trpe, ali nisu izgubili nadu u oslobođenje, kako je izrekao jedan seljak pjesnik kojega ne poznajem, ali je poslao pjesmu iz progonstva.

Lechner, Zdenka:

- Rubine baranjskih Hrvatica, *Osječki zbornik*, XI, Osijek, 1967, 213-229.
- Ponjavke za zastiranje, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 40, Zagreb, 1962.
- Baranjske vunene pregačice, obojci i suknje, *Osječki zbornik*, XVI, Osijek, 1977.
- Narodna nošnja i namještaj slavonskih i baranjskih sela*, Muzej Slavonije, Osijek, 1966, br. 35 (katalog izložbe).
- Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske, *Etnološka tribina: Žena u seoskoj kulturi Panonije*, Zagreb, 1982, 11-119.

Peić, Matko:

- Ljubav na putu, *Globus*, Zagreb, 1984, 259-265.

Pinterović, Danica:

- Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji, *Osječki zbornik*, IV, Osijek, 1954, 83.

ETHNOLOGICAL RECORDS FROM BARANJA

Summary

The author of this article had been working in the Museum of Slavonia in Osijek from 1951. to 1965. As the first ethnologist, she has founded the Ethnological Department of the Museum. A part of her East-Croatian field researches is dedicated to the region of Baranja, its people and customs.

In this article the author deals with the patterns (a horse, a tulip) that occur in the traditional architecture, on the textile materials, furniture, as a part of the viticulture-customs, various handicrafts, folk instruments, woollen covers made as parallelograms used for protection of head and back in case of storm, rain, etc.

Translated by Sanja Kalapoš